

Vajda György Mihály
(1914–2001)*

Az MTA Irodalomtudományi Intézetének nevében szeretnék búcsút venni szeretett kollégánktól, sokunk mesterétől, intézetünk alapító tagjától. Ugyanis a hajdani Eötvös collegistának – akinek 1950-től mint az uralkodó pártállami ideológiától távol álló, megtúrt polgári elemnek csak a kutatástól elég távol álló munkahelyek adtak meg – az 1956-ban alapított Irodalomtörténeti Intézet vált munkahelyévé mint akadémiai kutatóműhely és a szintén 1950-ben megszüntetett Eötvös Collegium legnevesebb hagyományainak Sötér István és Klaniczay Tibor vezetésével tudatos vállalója és folytatója. Itt dolgozott húsz évig, 1985-ig, szegedi tanszékvezetőségétől kezdve ugyan csak félállásban, de teljes erővel, hallatlan munkabírással irányítva ekkor is az Intézet egyik legfontosabb kutatási főirányát, a komparatistikait. Ugyanis oroszánrésze volt abban, hogy az összehasonlító irodalomtudomány ismét visszanyerje rangját a magyar tudományos életben, illetve hogy bekerüljön a „budapesti iskola” a világ komparatistikájának elismert műhelyei közé. Ezért tudománytörténeti jelentősége van a leginkább általa szervezett és sikerre vitt budapesti AILC-konferenciának, amely – most már több évtizedes távlatból mondhatjuk – egyik fontos lépése volt a marginalizált Magyarország szellemi visszacsatlakozásának a művelt nagyvilág tudományos életéhez. E konferencia sikere alapozta meg egyrészt Vajda György Mihály nemzetközi elismertségét, az AILC vezetői közé kerülését, majd azt, hogy e világszervezet elnöke legyen 1982-től 1985-ig; másrészt annak a nagyszabású kézikönyv-, illetve monográfiasorozatnak a létrejöttét, amelynek ő volt tervezője, sorozatszerkesztője és fáradhatatlan munkása: ez nem egyéb, mint *Az európai nyelvű irodalmak összehasonlító története* című páratlanul fontos angol–francia nyelvű könyvsorozat, amelynek eddig megjelent 13 kötete a világ minden kutatóhelyén megtalálható és komparatisták nemzedékeinek fog még sokáig elengedhetetlen kiindulóponttal szolgálni. A háttérét ennek a természeténél fogva nemzetközi vállalkozásnak egyrészt Vajda professzor úr külföldi kapcsolatai, vendégtanárként több földrészen gyakorolt oktató és szervezőmunkája adta meg, másrészt az általa szervezett és működtetett intézeti osztály, illetve műhely munkabíráásával és folyóirataival, a *Helikon*nal és az általa a nagy kézikönyv segédműhelyeként létrehozott és társszerkesztett *Neohelicon*nal. Neki köszönhetjük leginkább – Sötér István és Klaniczay Tibor mellett –, hogy a magyar irodalom története a világ művelt közönsége előtt az őt megillető helyre került a nagy korszakok tárgyalása során.

* Elhangzott 2001. február 17-én a visegrádi temetőben.

Nem csupán doktori disszertációja, a múlt századi, méltatlanul lebecsült magyar filozófia történetének egy fontos iskoláját, az ún. „egyezményeseket” feltáró könyve mutatta meg, hogy a szűkebben vett hazai magyar irodalomtörténet is mindig érdeklődése homlokterében állott, hanem szinte nincs is olyan műve, szóljon bár a német irodalomról vagy a világirodalom periodizációjáról, Közép-Európáról vagy egy világirodalmi toposz vándorútjáról, amelyben ne találánk döntő jelentőségű felismeréseket az egész magyar irodalomtörténeti szakma számára. Két példát hoznék csak újabb műveiből: a Don Juan-téma világtörténetét feldolgozó könyvében például legelsőként bizonyítja, hogy Krúdy Szindbád-történetei szervesen összefüggenek a Don Juan-témával, idén januárban megjelent könyvében pedig, amelynek címe *Egy irodalmi Közép-Európáért*, szelíden, de megföllebbezhetetlenül polemizál azokkal a nézetekkel, amelyek még ma is úgy óhajtának szólni régiók múltjáról és e múltból fakadó, ma is érvényes kulturális karakteréről, mintha sosem létezett volna a Habsburg-birodalom, illetve még régebb óta, sosem létezett volna a szentistváni Magyarország. Ő pedig – és ezt egy 1993-ban megjelent német nyelvű kötetéből idézhetem – szelíd iróniával olvassa minden történelmietlen kisajátító fejére Aquinói Szent Tamás ítéletét: *A múltat még Isten sem tudja megváltoztatni*.

Az imént használtam már elhunyt barátunkkal kapcsolatban a *szelídség* kifejezését. Ezzel talán legszembeütőbb, legszeretetre méltóbb erényét próbáltam megragadni. Hihetetlen, de még a pártállam idején keletkezett hivatalos jellemzésekben is ezt írták le róla elsősorban; noha persze ezt a kötelező harciasság kultusza idején egyúttal mentegetniük is kellett. Szelíd volt, de a szelídség, mint ritka és nemes erény, azoknak a birtoka, akik tudják, hogy mit akarnak, és ettől nem hagyják magukat eltántorítani. Azoké, akik bíznak az ész és a szeretet erejében, azoké, akik biztos mesterek tanítására függesztik szemüket, biztos és átértett igazságokat tanítanak, ezért válhatnak maguk is mesterré. Így történt ez Vajda György Mihállyal is, akit mindenki szeretett és becsült környezetében: tanúsíthatom ezt én is, akit 1968 óta, vagyis az első perctől kezdve, hogy az Intézetbe kerültem, nyájas szeretetével és figyelmével tüntetett ki, akitől rengeteget tanulhattam, akár konferenciákon, akár egy általa szerkesztett kötet munkatársaként, akár az általa vezetett szegedi tanszék oktatójaként; hiszen – politikailag nem éppen könnyű körülmények között – amikor egy másik tanszékről egyetemen kívüli nyomás következtében el kellett jönnöm, ő fogadott be az általa irányított intézetbe. Köszönöm neki most is ezt, mint mindig derűs társaságát; boldog vagyok, hogy még nem is régen, január közepén beszélgethettem vele az Intézetben, amelyet mindig magáénak érzett, nyugdíjba vonulása után is; boldog azért is, mert éppen befejezés előtt álló könyvéről beszélt, a *Jeanne d'Arc* perét feldolgozó monográfiáról, amelyet végül is Isten segítségével, közvetlenül halála előtt – ahogy értesültem – sikerült befejeznie. A zsidó–keresztény kultúrában éppúgy, mint a görögben – úgy vélem legalábbis –, lehetséges a halálról, ha érvényes ember életét zárja, nem a borzalom és a tagadhatatlan fájdalom terminusában beszélni. Hiszen az érvényes ember élete egy módon az *ars bene moriendi*, a jó halál tudománya. Vajda György Mihály – úgy hiszem – ismerte ezt a tudományt.

Isten veled.

Szörényi László

Sétál egy férfi Szegeden a Kárász utcán. Magas, szemüveges, enyhén kopaszodik. Egyik vállát kicsit féloldalasan tartja. Nem siet; lépteit mellette haladó kisfiához igazítja.

Sétál a férfi Szegeden a Kárász utcán. Magas, szemüveges, megsoványodott, megöszült. Nem tud sietni; mellette haladó felesége hozzá igazítja a lépéseit.

Harminc évvel ezelőtti és múlt év őszi képek ezek Csetri tanár úrról. Későbbi nincs. Már csak a temető hidege, a hóesés hazafelé menet. 2001. december 25-én Csetri Lajos, az irodalomtudomány doktora, a Szegedi Tudományegyetem Apácai Csere János-díjas nyugalmazott egyetemi tanára, emeritus professzora meghalt.

Hetvennegyedik életévében járt, szelleme frissebb és élénkebb volt, mint sok közép-korúé. Nem az idős kor győzte le. Kamaszkora óta ki-kiújuló betegség árnyékolta be az életét, szervezete soha nem tudta egészen kiheverni azt a megpróbáltatást, amikor 1944-ben, 16 évesen leventeként hadifogságba esett, franciaországi fogolytáborokban hányódott majdnem egy évig, és a végsőkéig legyengülve, nagybetegen került haza. De mostanáig mindig ő kerekedett felül, akarattal, okosan óvatos életmóddal, törhetetlen életkedvvel. A három évvel ezelőtt felfedezett súlyos új betegséget, az utolsót azonban már nem tudta legyűrni.

Csetri Lajos apai ágon Erdélyből, Tordáról származó református tisztviselőcsalád fiaként már Magyarországon, Kisújszálláson született. A szegedi piarista gimnáziumban elkezdett tanulmányait megszakította a háború, háború utáni tanulmányait megnehezítette a betegség. Egészségi állapota miatt nem is választhatta a vegyészi pályát, amit először szeretett volna. Magyar-történelem szakon végzett Szegeden. Koltay-Kastner Jenő, Halász Elődöt, Baróti Dezsőt hallgatta, akik az ötvenes években, a nyugati nyelvszakok megszüntetése idején a magyar szakosoknak adtak elő. Ami a professzoroknak kényszerűség volt, hallgatóiknak nagy lehetőséget kínált a szellemi horizont tágítására, az európai kultúrák sokszínűségének egyidejű befogadására. Csetri Lajos gondolkodásmódjára későbbi évtizedeiben is jellemző volt, hogy az irodalom és az irodalomelmélet kérdéseit mindig az európai összefüggések és vonatkozási rendszerek felől, azokba ágyazva közelítette meg. Ebben a felfogásában segítették a szak újraindulása után folytatott német nyelvi és irodalmi tanulmányai, és megerősítette egyetemi indulását segítő kollégája, Szauder József, aki maga is hasonló igényességgel dolgozott.

De az egyetemi katedráig még hosszú út vezetett. Csetri Lajos az egyetem elvégzése után Szentesen tanított, majd Budapestre, a TIT központba került. Ottani munkáját kénytelen volt abbahagyni, amikor betegségének egy újabb, különösen súlyos támadása miatt 1956 őszén, hosszú kórházi és szanatóriumi kezelés után huszonnyolc évesen rokkantnyugdíjas lett. Feleségével Szegedre költözött, és két év múlva, egészségügyi rehabilitációját követően a Somogyi könyvtárban kezdett dolgozni. Innen hívta el 1963-ban Szauder József a bölcsészkar irodalomtörténeti tanszékére, arra a helyre, ahonnan 1998-ban nyugdíjba vonult.

Az egyetemen kezdettől a magyar felvilágosodás irodalmával foglalkozott, méghozzá úgy, hogy Szauder nagyon hamar a mélyvízbe dobta, egész féléves főkéllégiumot bízva rá. Annak az időszaknak a feszített munkatempóját még idős korában is emlegette, mint bizonyítékot arra, hogy az ember többre képes, mint önmagáról gondolja. Tanította a *Bevezetés az irodalomtudományba* című stúdiumot is, amely sokáig a magyar szakosok egyetlen elméleti órája volt. Aki nála hallgatta, annak eleinte nem volt könnyű dolga, de ha megtanulta Csetri tanár úr legendásan hosszú és bonyolult mondatait lejegyezni, nagyon magas színvonalú ismereteket kapott. Az 1970-es évek elején a huszadik század főbb elméleti irányzatairól, orosz formalistákról, szellemtörténeti iskoláról, strukturalizmusról, hermeneutikáról, stílustörténetéről, új kritikáról hallott, Fritz Strich, René Wellek, André Jolles, Ernst Robert Curtius, Roman Ingarden nevét ismerhette meg.

Csetri Lajosra mindannyian mint kiváló irodalomtörténészre emlékszünk, de szakmai indulásakor, az 1960-as években nemcsak egyetemi oktatómunkája kötődött részben az irodalomtudomány elméleti ágához, hanem tudósként is ez állt sokkal közelebb hozzá. A régi Kritika, a Tiszatáj és a Kortárs lapjain jelentek meg írásai, 1966-ban bölcsészdoktori értekezését *Az irodalom fejlődésének stílustörténeti koncepciója* címmel írta. Részt vett a hatvanas évek elején a realizmus-vitában, éveken át foglalkoztatta Lukács György esztétikája és regényelmélete (rég hallgatói emlegetik, hogy kollégiumi szobapatrónusként ő nem kocsmába járt velük, hanem az emeletes ágyak és kitergetett zoknik között rendíthetetlen nyugalommal és alapossággal Lukács György írásait elemezte), 1967-ben az ő tanulmánya indította a Tiszatáj történelmiregény-vitáját. Mégis az irodalomtörténet felé fordult az érdeklődése, bár nem egészen önszántából. Amikor a Kritika 1972-beli szerkesztőváltása után a folyóirat határozottan az Aczél György-féle kultúrpolitika képviselőjét tűzte céljává, az egyet nem értők, így Csetri Lajos helyzete is ellehetetlenült, nemcsak a lapban, hanem általában az elméleti kutatások területén is, pedig 1970-ben már fontos összefoglaló jellegű tanulmánya (*A stílusfogalom történetéből és az irodalom stílustörténeti elmélete*) jelent meg az Akadémiai Kiadó Nyíró Lajos szerkesztette kötetében, amely a 20. század irodalomtudományi irányzatairól ad áttekintést. Hogy mégsem pályatörés, csak kutatási irányának módosítása következett, az annak köszönhető, hogy akkor már néhány éve bekapcsolódott az MTA Irodalomtudományi Intézetében Szauder József kezdeményezésére fellendült felvilágosodás-kutatásokba is. 1969-ben a tanszéki Actában szereplő első felvilágosodás-tárgyú tanulmánya nemcsak a korszakot, de kritikátörténeti jellegével a későbbi kutatások egyik fő területét is előre jelzi: az Erdélyi Múzeum köréhez tartozó Buczy Emil irodalomszemléletéről szól.

A kivételesen éles elme teoretikus gondolkodásban szerzett iskolázottsága és gyakorlata bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy a szinte hagyományok nélküli, előzményekre alig támaszkodható magyar kritikátörténeti kutatásoknak Csetri Lajos ne csak a megteremtői közé tartozzék, de egyik legjobbjá is legyen.

A magyar nyelvújítás kora lett a legsajátabb területe. A régebben jobbra külön futó nyelvészeti és irodalomtörténeti kutatásokat szintézisbe hozta azzal, hogy a korszak irodalomszemléletét és nyelvészeti gondolkodását egyaránt mélyen befolyásoló, de rejtetten működő, nyíltan csak ritkán megmutatkozó nyelvfilozófiai alapok feltárására írá-

nyitotta a figyelmét. A hagyományosan elméletszegénynek tartott magyar források elszórt, töredékes gondolatai mögé európai összefüggésrendszert vetített, amitől azok elméletileg is értelmezhetővé váltak, kilépett az ortológus–neológus dichotómia szorításából, elhárította magától az igazságtévő irodalomtörténész szerepét, az egykorú álláspontok mindegyikének a feltárására és megértésére törekedett. *A magyar nyelvújítás kora irodalomszemléletének nyelvfilozófiai alapjairól* című nagy tanulmánya abban az *Irodalom és felvilágosodás* című, Szauder József és Tarnai Andor szerkesztette reprezentatív kötetben jelent meg 1974-ben, amely a megújuló felvilágosodás-kutatások első szakaszának eredményeit összegezte és legjobb kutatóit mutatta be.

Ahogy a nyelvújítás és Kazinczy Ferenc működésének értelmezésében, úgy Berzsényi Dániel költészetét illetően is új úton indult. Nemcsak az örökölt irodalomtörténeti felfogás válaszait nem fogadta el kritika nélkül, de a kérdéseket is újjáformálta. Meddőnek ítélve a Berzsényi-összövegek keletkezési sorrendjének megállapítására folytatott erőfeszítéseket és bizonytalannak a hozzájuk életrajzi alapon konstruált fejlődésrajzot, más, a költő korának poétikai gondolkodásához közelebb álló értelmezési alapot választott: a verseket műfaji és verstani sajátosságaik szerinti csoportokban vizsgálta, ahogyan az egykorú kritika is tette. Berzsényi költészetét különösen közel állónak érezte magához: számára is „tündér változatok műhelye” volt a világ, amelyben a „szép, igaz és jó” keresése közben mindig vállalta ember-voltunk gyarlóságát is.

1979-ban megírt kandidátusi disszertációja Berzsényi ódaköltészetéről szól. 1986-os kötete, a *Nem sokaság hanem lélek* erre épül, kiegészítve a költő irodalomszemléletét elemző tanulmánnyal, amelynek jóformán nincs előzménye az irodalomtudományban. A szó igazi értelmében alap kutatásokat folytatott és alapvető eredményeket ért el nemcsak Berzsényit illetően, hanem az akkoriban megélnéknél neoklasszicizmus-kutatások területén is. Berzsényihez kötődik befejezetlenül maradt utolsó nagy munkája, a prózai művek kritikai kiadása is.

A nyelvújításra és Kazinczyra vonatkozó munkásságát akadémiai doktori értekezésében teljesítette ki; az értekezés az Akadémiai Kiadó kritikátörténeti sorozatában jelent meg 1990-ben *Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában* címmel.

Ő maga ugyan valószínűleg tiltakozott volna a „kiteljesítés” szó ellen. Munkáját soha nem tekintette befejezettnek, koncepciói soha nem merevedtek meg, mindig a „levés”, az alakulás állapotában lévőként kezelte őket. Talán ezért is írt tudásához és formátumához képest aránylag keveset: az olvasás, a kutatás folyamata, az ő szemében szinte élő szervezetként viselkedő, alakuló, minden lehetséges oldalról soha teljesen fel nem tárható, új és új kérdéseket fölvető problémák maguk jobban érdekelték, mint a lezárást, kikerekítést igénylő produkciós kényszer. Sokszor tréfált a saját munkamódszerén, mondván, hogy hosszabb mű befejezésekor újra kell írnia az elejét, mivel megírás közben módosult az induló elképzelés.

Csokonai, Berzsényi, Kölcsey és Vörösmarty műveiről írott verselemzései ugyanazt a különlegesen nagy, mély és sokoldalú olvasottságot mozgósítják, amely irodalom- és kritikátörténeti jellegű munkáit is egyedivé és félreismerhetetlenné teszi. Egy-egy értel-

mező mondatának a megértéséhez sokszor egyszerre kell történelmi, irodalomtörténeti, eszmetörténeti, filozófiai, retorikai, esztétikai, nyelvészeti felkészültség. Híres volt arról, hogy képes szabad előadásban vagy vitában szinte nyomdakészen fogalmazni, előre leírt anyag nélkül is úgy átlátni a témát, hogy a körmondatokban és a teljes szöveg szintjén egyaránt bonyolult, de biztos és szilárd logikai szerkezetet hozzon létre. Egyetemi előadásain néhány kutatócédulát forgatott a kezében, amelyeken adatok szerepeltek és rövid idézetek, gondolatmenetét ezekre építette, de soha nem írta meg részletesen előre.

Az irodalom- és művészetelméletek új iskoláit idős korában is figyelemmel kísérte, de nem volt kizárólagos híve egyetlen irányzatnak sem. Megvizsgálta és megmérte őket, mire jók és mire nem, felfejtette gondolati mintázatuk előzményeit és kapcsolódásait. Nem befolyásolták divatok: ítélőképességét önnön hatalmas tudása hitelesítette. Erős történeti szemlélete, a bonyolult összefüggésszrendszerek megértésének és megmutatásának képessége egész pályáján végigkísérte.

Tanítványaihoz, pályatársaihoz való viszonya mindig kényesen korrekt volt. Az alsóéves egyetemista és a neves akadémikus munkáját egyforma figyelemmel olvasta és ítélte meg. Sem személyes sérelmek, sem szakmai nézetkülönbség nem vitte arra soha, hogy feladja józan mérlegelési gyakorlatát és mindenestül elutasítsa esetleges ellenlábasai műveit. Ugyanaz a szigorú szemüveg villant a jó barátok írásainak hibáit elemezve, mint az ellenfelek vagy más iskolához tartozók eredményeinek elismerésekor. Észérvekkel sok mindenről meg lehetett győzni, de az érzelmekre alapozó, csoportszellemtől fűtött közbeszédet nem kedvelte sem a tudományban, sem az élet más területein. Pedig racionalizmusa nem volt rideg és kizárólagos. Nagy tisztelője volt Hamvas Béla írásművészetének, vonzotta Várkonyi Nándor világa, és csak sajnálhatjuk, hogy végül nem írta meg a *Csongor és Tünde* gnosztikus nézőpontú elemzését, amit szóban, magánbeszélgetésben hallhattunk tőle, sok más meg nem írt és most már soha meg nem írandó nagyszerű ötletével, gondolatmenetével együtt.

Tisztában volt munkája értékével, de mindenféle hiúság, tudós modorosság hiányzott belőle. Őszinte szívélyessége, barátságossága ellenére igazán közel kerülni hozzá nem volt könnyű. Hallgatóival nem barátkozott, hanem szakmai beszélgetőtársnak, szellemi partnernek tekintette őket órán is. Aki szívesen dolgozott, aki jó ötlettel, érdekes szemponttal állt elő, az biztos számíthatott alapos, részletes, a munkáját továbbsegítő bírálatra, de az út felét neki kellett megtennie.

A betegsége miatt kialakított csendes életvitel és nyugodt alaptermészete valószínűleg együttesen okozták, hogy Csetri Lajos abszolút magánember volt. Közömbösen hagyta mindenféle hatalom és pozíció, nemcsak nem törekedett rájuk, de többnyire el is hárította, ha rá akarták venni. Független szellemként, kritikusan figyelte a világot. Hátránya is származott ebből: szakmailag rég megérdemelt egyetemi tanári kinevezésére azért kellett sokat várnia a nyolcvanas évek második felében, mert nem volt párttag. Ez az igazságtalanság nagyon fájt neki, keserűen emlegette szűkebb baráti körben és nagyobb nyilvánosság előtt, interjúban, beszélgetésben egyaránt. Arra viszont nagyon nehéz volt rábeszélni, hogy tanszékvezető legyen. Amikor más megoldás nem lévén, néhány évre mégis elvállalta, nyűgnek érezte és alig várta, hogy megszabaduljon tőle. Az egyetemi

doktori programok indulásakor az irodalomtudományi program, különböző alprogramjaival, eltérő mentalitású alprogramvezetőivel valószínűleg kudarcra vagy legalábbis keservesebb küszködésre lett volna ítélve, ha ő nem vállalja a vezetését. Ezt belátta, és neve, tekintélye, humora és bölcsessége segített kialakítani azokat a működési kereteket és azt a szellemet, amelyben eredményes munka folyhat.

Legendás ironiája, amely nem kímélte önmagát sem, a legnehezebb helyzeteken is átsegítette; a róla szóló és az általa mesélt történetek szájról szájra jártak akkor is, amikor utazásra, konferencián való részvételre már nemigen vállalkozott. De egészen az utolsó, már öntudatlanságba süllyedő hetekig megmaradt érdeklődése a világ dolgai iránt (szenvédélyes újságolvasó és újságelemző volt világlátásában) és megmaradt a komoly tudós játékos arca és életszeretete: amíg tehette, nemcsak lejárt úszni, de pontosan számon is tartotta, egy szezonban hányszor volt kint a Tiszán, szóvicceire éppoly büszke volt, mint írásaira, szeretett rajzfilmeket nézni és baráti társaságban anekdotázni, szeretett sétálni és összefüggéseket kreálni híres emberek születésnapjai között, és szerette mindezt elmesélni barátainak és ismerőseinek. Nagyon élvezte volna egy hosszú, békés öregség éveit,

„Mert ha bíró, nem furdal vád,
Mert ha álom, nyugalmat ad.” (Berzsenyi)

Mosolyog, biccent, köszön. „Édes öregem...” – kezdi a beszélgetést. Sétál a férfi az emlékeinkben.

Zentai Mária

Melczer Tibor

(1945–2001)

2001. október 19-én, a X. magyar–olasz művelődéstörténeti konferenciára igyekezve érte a váratlan szívroham, mely egy perc alatt végzett vele. Ott halt meg a Széchényi Könyvtár bejáratában, kedves magyar és olasz barátai körében, 56 éves korában. Kollégánk volt, nekem a legközelebbi barátom.

Melczer Tibornak nem adatott meg sem egyetemi katedra, sem komolyabb szakmai elismerés, „csak” jó irodalomtörténész volt, a 20. századi magyar költészet, mindenekelőtt Babits Mihály és Radnóti Miklós életműveinek egyik legérzékenyebb és legkiválóbb kutatója, a Széchényi Könyvtár talán utolsó régimódi „irodalom-bolond” munkatársa, a nyolcvanas évek egyik legkiválóbb tollú irodalom-, zene-, rádió- és tv-kritikusa, a rendszerváltás első esztendőik harcos publicistája. Nekem pedig a barátom. Együtt jártunk általános iskolába, gimnáziumba, egyetemre, később az Irodalomtudományi Intézetbe, a Rebakucs konferenciákra, Olaszországba, Bécsbe, Erdélybe. Barátságunk haláláig tartott, és minden bizonnyal halálomig fog tartani.

1970-ben végzett a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar–történelem szakán, ahol a Tolnai-féle Radnóti-szemináriumok egyik leghűségesebb látogatója,

munkatársa volt. Igaz, professzora nem viszonozta a fiatal kutató lelkesültségét, de szerencsére tanárai között többen is felfigyeltek irodalomérzékére, mély erkölcsiségére, és segítettek pályájának alakulásában. Nagy Miklós segítségével előbb a cinkotai Szerb Antal Gimnázium tanára, majd Fajcsék Magda hívására az Országos Széchényi Könyvtár Tájékoztató Szolgálatának lett tudományos munkatársa. Szabad György és Szauder József professzorok baráti segítségével kezdte meg tudományos pályáját Radnóti Miklós és Babits Mihály költészetéről készített tanulmányai közlésével. Első tanulmánya, Radnóti Miklós *Gyökér* című versének elemzése, a még Szauder József által szerkesztett ItK 1970. évfolyamában jelent meg. Sokan nevettek rajta, vagy tartózkodással fogadták mackós alakja és néha furcsa viselkedése miatt, de azok, akiknek volt érzéke az emberi értékek meglátásához, felfigyeltek rá, és baráti figyelemmel kísérték irodalomtörténeti munkásságának alakulását. Diákjai szerették, neves professzorok, a már említett Nagy Miklós, Szabad György és Szauder József mellett Klaniczay Tibor, Nemeskürty István és Rába György is barátságukkal tisztelték meg.

A hetvenes, nyolcvanas években párhuzamosan folytatott Babits- és Radnóti-kutatásai mellett (Babits költészetéről 12, Radnóti Miklósról 13 nagyobb tanulmánya jelent meg irodalomtörténeti és irodalmi folyóiratokban) rendszeresen szerepelt előadásaival és tanulmányaival irodalomtörténeti konferenciákon a *Szigeti veszedelem* barokk képalkotásáról (*A régi magyar vers*, szerk. KOMLOVSZKI Tibor, Bp., 1979), az azilum szerepéről a 18–19. századi magyar költészetben (*Szabad György emlékkönyv*, 1984), Madách műveinek eszméi előzményeiről (*Madách tanulmányok*, 1978), a Szenci Molnár-féle zsoltárfordítások József Attila lírájában jelentkező hatásáról („*Mindenkor ideje van a zsoldároknak*”, Kortárs, 1975), illetve irodalmi kritikákkal a modern magyar irodalom jelentős képviselőiről, Pilinszky Jánosról, Kormos Istvánról, Kárpáti Kamilról, Takács Imréről, Eörsi Istvánról és más mai magyar költőkről írt bírállataival a Jelenkor, Kortárs, Vigilia, Élet és Irodalom, Új Tükör, Magyar Napló és napilapok hasábjain. Rendszeresen vett részt a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság kongresszusain, és Klaniczay Tibor hívására az MTA–Cini Alapítvány 18–20. századi témájú konferenciáin. Radnóti verseinek gyűjteményes olasz kiadása az ő előszavával jelent meg 1999-ben a Bulzoni kiadónál Bruna dell’Agnese gondozásában.

A nyolcvanas évek közepén „római barátja”, Klaniczay Tibor kikérte a Széchényi Könyvtárból az akkor kezdődő Babits kritikai kiadás munkálataihoz. Intézeti éve alatt készítette el és védte meg kandidátusi disszertációját *Az elhurcolt Radnóti költészetéről*, és írta meg pályaképét Babits Mihály költészetéről az Ikon kiadó Matúra Klasszikusok sorozatába, mely haláláig három kiadásban jelent meg. A Babits kritikai kiadás munkálatai, a verskézirat-katalógus összeállítása mellett jelentette meg Babits Mihály kötetekből kimaradt verseit és verstörédekeit (*Aki a kékes égbe néz*, Bp., Magvető, 1985), a Radnóti-disszertáció mellett adatta ki 80 oldalas kritikai apparátussal és elemző tanulmánnyal Radnóti Miklós *Naplóját* (Bp., Magvető, 1989).

Az utolsó évtizedben az egyik legnagyobb szakmai és emberi boldogságát az jelentette, hogy proszemináriumok tartására kapott meghívást a Károli Gáspár Református Egyetemre, ahol kis, de lelkes hallgatóság előtt adhatta elő Babits Mihály és Radnóti

Miklós költészetét. Halála előtt épp Radnóti-szemináriumai alapján készített Radnóti-pályaképét rendezte sajtó alá. Végredelele szerint könyvtárát az őt tanárként meghívó egyetemre hagyományozta.

A rendszerváltás idején az addig kedvtelésből írt könyv- és rádió- illetve tv-kritikákat politikai publicisztika írásával váltotta fel. Az Új Magyarország, a Pesti Hírlap és a Magyar Nemzet hasábjain cikkek sorában állt ki az első demokratikusan választott magyar kormány és a nemzeti keresztény liberalizmus eszmevilága mellett. Sokan félreértették, illetve félremagyarázták életművének ezt a szakaszát, pedig csak mélyen átértzett erkölcsisége vezette erre a nem könnyű, bátor választásra, melyből csak kára származhatott. Aki ezt meg akarja érteni, az olvassa el újra Babits európaiságáról, liberalizmusáról és katolicizmusáról (Literatura, 1986/3–4) vagy Sík Sándor és Radnóti Miklós kapcsolatáról („Kell az áldozat”, Vigilia, 1989/1) írt remekművű tanulmányait, vagy a Magyar Naplóban 1990 nyarán közölt, vallomással teljes kiállítását az egységes magyar nemzeti kultúra védelmében (Magyar Napló, 1990/25).

Mindazoknak, akik ismerték őt és irodalomtörténeti munkásságát, kedves baráti természetét, nagy veszteség váratlan és korai halála. Még sok munka állt volna előtte, de Szenci Molnár Albertől, Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelméről*, Berzsenyi, Kölcsey, Eötvös és Madách műveiről írott és mindenekelőtt Babits és Radnóti Miklós életművét és költészetét sokoldalúan elemző tanulmányai alapján megállapíthatjuk, hogy Melczer Tiborban a mai magyar irodalomtörténetnek egy jeles alakját veszítettük el, akinek hiánya sokáig érezhető lesz a Babits és Radnóti kritikai kiadások munkálatai során. Épp ezért mindannyiunk közös kötelessége és érdeke, hogy a folyóiratokban, magyar és nemzetközi tanulmánykötetekben közölt, komoly kutatási eredményeket tartalmazó tanulmányai és már nyomdakészen álló Radnóti-monográfiája kötetben jelenhessenek meg. Így mondhatjuk majd csak el jogosan: emlékedet megőriztük.

Sárközy Péter

Intézeti hírek

(2001. január 1.–december 31.)

2001. február 3-án vette át az MTA Irodalomtudományi Intézetének ez évi Martinkó András-díját Mezei Márta, akinek a díjat „Magamat ragyogtatom”: *Közelítések a Fogságom naplójához* című tanulmányáért ítélték oda (ItK, 2000, 416–439).

Február 7-én Roberto Cardini, a firenzei egyetem professzora adott elő az Intézetben *La letteratura umanistica oggi in Italia: orientamenti e soggettività* címmel.

Március 2–3-án, a „Kész a leltár”: *In memoriam Szabolcsi Miklós* emlékkonferencián Kecskés András tartott előadást *Sármányfuvola, báránycitera (Weöres Sándor ütemmérő verstípusa)*, Tverdota György pedig *A verselemzés kérdései (Szabolcsi Miklós Eszmélet-értelmezéséről)* címmel.

A március 12–15. között lezajlott *Cultures nationales, cultures européennes* konferencián *Culture nationale et identité*

européenne címmel Korompay H. János tartott előadást.

A március 24–30. között, az Állami Lomonoszov Egyetem Összehasonlító Nyelvtudományi Tanszékén rendezett konferencián *Hungarológiai oktatás* címmel Tverdota György adott elő.

Április 2–3-án rendezték meg Piliscsában az *Ember és térség: Magyarország és Lengyelország ezer éve Európában* címet viselő polonisztikai konferenciát, amelyen Szőrényi László tartott előadást *A XVI. századi lengyel neolatin költészet magyar vonatkozásai*, és Balogh Magdolna *Kánok változása a kritika tükrében* címmel.

Április elején, a magyar–horvát konferencián, Bezeczy Gábor adott elő *Krúdy's Short Story Cycles* és Kálmán C. György *The Vienna Circle, Language, and Literature* címmel.

Április 18-án, a *XI. magyar alkalmazott nyelvészeti kongresszus*on *A nyelvi és irodalmi nevelés egysége* címmel Kálmán C. György értekezett.

Április 19-én, az *Arisztokrácia, művészetek, mecenatúra* című konferencián Kerényi Ferenc tartott értekezést *A Grassalkovichok és a Nemzeti Színház* címmel.

Április 21-én, az *Értelmiség – társadalom – politika 1968–2000* témájú tanácskozáson Veres András vett részt *Kis magyar értelmiségtörténet* című előadásával.

Az április 26–27-én Szegeden lezajlott, Vörösmarty Mihály *A Rom* című művét elemző konferencián elhangzott előadások közül az ItK előző és jelen száma több tanulmányt is közöl.

Május 2-án Szőrényi László nyitotta meg a Petőfi Irodalmi Múzeum „Ah! hol vagy, magyarok tündöklő csillagja?”:

Szent István képe a magyar irodalomban című kiállítását.

Május 2-án két neves professzor is Intézetünk vendége volt: Stephen Prickett, a glasgowi egyetem professzora, a European Society for the Study of Literature and Theology elnöke *Romanticism and Post-modernism*, Dieter Breuer aacheni professzor pedig „*Walpurgisnacht*” in Goethes *Faust I: Ein Fall von Selbstzensur?* címmel adott elő.

A május 3–7. közt megrendezett *Die kulturelle Vermittlungsrolle der deutschen Sprache in Pressburg*-konferencián *Die pressburgische Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften* címmel Hegedüs Béla adta elő értekezését.

Május 5-én, *A fogyasztói kultúra 19. századi gyökerei Magyarországon* szimpóziumon *Mi volt előbb: a rózsa vagy a bogár?* című előadásával Császtvay Tünde szerepelt.

A május 7–8-án megrendezett *Imitation et originalité du romantisme au symbolisme* konferencián Korompay H. János tartott előadást *Une métamorphose hongroise de l'Aube spirituelle*, Angyalosi Gergely *Roland Barthes et la question de l'originalité*, Karafiáth Judit pedig *Les pastiches de Proust* címmel.

A 2001. május 8–10. közt lezajlott, *Kós Károly életműve a 3. évezred elején* elnevezésű nemzetközi konferencián Szőrényi László adta elő *Kós Károly Országépítő* című regénye és az erdélyi kérdés című értekezését.

Május 9-én, a prágai cseh–magyar műfordítói konferencián Berkes Tamás adott elő *A magyar irodalom fogadtatása Csehországban 1848 előtt*, Bojtár Endre pedig *Az intertextualitás játéka József Attila és a cseh költészet között* címmel.

A május 15–19. között, a lyoni *Festival D'Art Vivant* elnevezésű rendezvényen *A Magyar Műhely helyzete a kortárs avantgárd művészeti hálózatokban* címmel Sörös Zsolt érkezett.

A május 23–24-én lezajlott. *After Dictatorships* című rendezvényen Kálmán C. György elemezte a *Transition Age, Modernity, Postmodernity and Power* problematikáját.

A Reneszánsz Osztály május 31.–június 2. között rendezte meg szokásos évi konferenciáját *Mezőváros, reformáció és irodalom (16–18. század)* címmel Nagykőrösön. Az előadók között volt Ács Pál (*Sásvár bég históriája: Nádudvari veszedelem*).

Július 3-án Tours-ban Kecskeméti Gábor tartott előadást a Centre d'Études Supérieures de la Renaissance által szervezett *Droit et justice à la Renaissance* című konferencián, *Genus iudiciale in the Practice and Theory of Hungarian Literature in the 16th and 17th Century* címmel.

A július 4–7. közt Sassoferatóban megrendezett, *Umanesimo latino e umanesimo volgare* elnevezést viselő XXII. *Congresso internazionale di studi umanistici* keretében Szörényi László tartott előadást *La Storiografia umanistica latina ungherese e la sua trasformazione volgare: Antonio Bonfini e Gáspár Heltai* címmel.

Július 16–19. közt szimpóziumra került sor, szintén Olaszországban, *Millenarismo ed età dell'oro nel Rinascimento* elnevezéssel, amelyen Szörényi László adott elő *Il mito dell'età dell'oro nella poesia in lingua latina dell'umanesimo ungherese*, és Bene Sándor *Alla soglia degli ultimi tempi: Il topos della 'fornicazione'*

dall'esegetica biblica all'uso politico nell'Ungheria del '500 címmel.

A július 18–22. közt megrendezett *Kongress der Grimmelshausen-Gesellschaft* keretében *Grimmelshausen-Übersetzungen ins Ungarische* címmel Tüskés Gábor tartott előadást.

Az **augusztus** 6–10. közt a finnországi Jyväskyläben megrendezett V. *Nemzetközi Hungarológiai Világkongresszus*on Intézetünket számos munkatárs képviselte: Szörényi László *Hatalom és irodalom: a neolatin irodalom szemszögéből*, Császtvay Tünde *Az erkölcs hatalma*, Bene Sándor *Az abszolutizmus dialektusai a 18. század elején*, Dávidházi Péter *A múlt, hatalmunknak egyik eleme*, Korompay János *Egy életmű önvédelme (Horváth János életrajzából)*, Szabó G. Zoltán *A jánosrendi szabadkőművesség nyelve mint a felvilágosodás korának egyik irodalmi regisztere*, Kappanyos András *A fordíthatatlanság tropológiája*, Rákai Orsolya *Séta a zsinór mögött*, Tverdota György *Magyar mint idegen nyelv – a magyar mint kisebbségi nyelv*, Varga László *Irodalmi élet a hetvenes–nyolcvanas években* című előadással szerepelt.

Augusztus 28-án, az I. *Internationaler Kongress für Pietismusforschung* keretében Németh S. Katalin érkezett *Das Leben und Wirken von Kata Bethlen und Eleonora Petersen-Merlau* címmel.

Szeptember 21-én, a *Széchenyi Casino* rendezvényén Kerényi Ferenc adott elő *Széchenyi, a színházpolitikus* címmel.

Szeptember 24–26. közt, a *Deutschland und Ungarn in ihren wechselseitigen Beziehungen während der Renaissance* elnevezésű szimpóziumon Németh S. Katalin

tartott előadást *Eine wiederentdeckte Reisebeschreibung aus Ulm* címmel.

A szeptember 24–25-i *Polonisztikai konferencián* Balogh Magdolna elemezte a *Szocreál redivivust*.

Az MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének szeptember 28–29-én lezajlott tudományos ülésén Szörényi László tartott előadást *A neolatin filológia jelentősége a magyar művelődéstörténet szempontjából* címmel.

A szeptember 29.–október 3. közt megrendezett *Generalversammlung der Görres-Gesellschaft Paderborn* elnevezésű szimpóziumon Tüskés Gábor adta elő *Marianische Landespatrone in Europa unter besonderer Berücksichtigung* című előadását.

Október 3-án, a *Barta János-émlék-ülésen* Korompay H. János adott elő *Horváth János és Barta János* címmel.

Október 4–7. közt, az *Internationale Comenius-Tagung* keretei közt *Comenius und Ungarn: Seine Bemühungen um das Herstellen einer kriegesischen Koalition gegen das Haus Habsburg* címmel Németh S. Katalin érkezett.

Az október 8-án Miskolcon megrendezett *Intertextualitás a két világháború közötti kisebbségi magyar szépprózában* című konferencián Pomogáts Béla adott elő *Az erdélyi történelmi regény és Kós Károly* címmel.

Az október 10–14. közt Rigában megrendezett lett–magyar konferencián Bojtár Endre vett részt *Létezik-e közép-európai kultúrtörténet?* című előadásával.

Október 12–13-án került megrendezésre St. Pöltenben a *Volksreligiosität in der Frühen Neuzeit* elnevezésű konferencia, ahol Tüskés Gábor adta elő *Literatur- und*

frömmigkeitgeschichtliche Verbindungen zwischen Niederösterreich und Ungarn in der Frühen Neuzeit című értekezését.

Október 18–20. közt került megrendezésre az Irodalomtudományi Intézet és a velencei Cini Alapítvány X. magyar–olasz művelődéstörténeti konferenciája *L'eredità classica nella cultura italiana ed ungherese tra il Cinquecento e la fine del Settecento* elnevezéssel. *Il modello epico virgiliano trasformato da Girolamo Vida nella poesia ungherese* címmel Szörényi László, István Gyöngyösi, the „Hungarian Ovid” címmel Jankovics József, *Tra classicismo e rococò: Metastasio in Ungheria* címmel pedig Sárközy Péter tartott előadást.

Október 19–20-án, az *Interdiszciplináris beszélgetések a Szegedi Tudományegyetemen* rendezvénysorozat keretében sorra kerülő *A narratív identitás problémája a társadalomtudományokban* elnevezést viselő szimpóziumon Dávidházi Péter vett részt *Epika és történetírás közös forrásvidékén* (Toldy Ferenc és az *Annales-hagyomány*) című előadásával.

Október 21-én, a nagykovácsi Arany János-konferencián Szörényi László vett részt, *Arany János nagykovácsi lírája a változó irodalomtörténeti megítélés fényében* című előadásával.

Az október 25–27. közti *Proust au début du troisième millénaire*-konferencián *Personne n'y comprit rien* címmel Karafiáth Judit adott elő.

Október 25–27. közt Párizsban, a *Frontières et passages* elnevezésű konferencián *Traduire le pastiche* címmel Tverdota György érkezett.

November 5–6-án az *Avantgárd művészetek a világban: mi lett a sorsuk?* elnevezésű rendezvényen Sörös Zsolt adott elő

a Fónikus törekvések és tendenciák a kortárs hang-alapú experimentális művészetben problematikájáról.

November 8–10. között, a Párizsi Magyar Intézetben, a *Métissage culturel dans le domaine européen* problematikának szentelt konferenciára került sor a CIEF-CIEH, az Universités Paris VI, Paris VIII és az Irodalomtudományi Intézet rendezésében. Itt Szörényi László tartott előadást *Le Parnasse latin moderne de J. Brunel (1808): la culture néo-latine dans les littératures européennes modernes*, Angyalosi Gergely *Identité culturelle et universalisme philosophique (L'aporie des idiomes nationaux en philosophie: Derrida et Lukács)*, Karafiáth Judit *Entre le hongrois, l'allemand et l'anglais: le parcours d'Arthur Koestler*, Tverdota György pedig *Három nyelven írott filozófiai esszé az egzisztencializmusról* címmel.

November 9-én, az anyanyelvi konferencián, *Magyar irodalom Olaszországban a két világháború között* címmel Sárközy Péter adott elő.

November 14–17. közt rendezték meg a *Shakespeare in European Culture* elnevezésű szimpóziumot, ahol *Camel, Weasel, Whale: The Cloud-Scene in Hamlet as an East European Parable* címmel Dávidházi Péter tartott előadást.

November 14-én, a *Katona József-napok* keretében Kerényi Ferenc adott elő az *Alkotó-műkultuszról*.

November 15–16-án, a *Debreceni Irodalmi Napok* keretében sorra kerülő *Az esszé* témájú szimpóziumon Angyalosi Gergely vett részt *A tulajdonnevek nélküli regény (a mai francia esszé)* című előadásával.

November 20–22. között, a *Centralnaja i Jugo-Visztocsnaja Jevrope: lityeraturnije*

itogi XX veka-rendezvényen Dogadki o XX. vjeke (Mór Jókai: Roman buducsevo sztoletyija) című előadásával Szörényi László, *Vigjenje apokalipszisa i vengerszkaja posztmogvernysztszkaja prozáról* szóló elemzésével Angyalosi Gergely vett részt.

November 26-án, a *Jókai Mór-konferencián*, Kerényi Ferenc adott elő *Jókai Mór kalandjáról a Vígszínházzal*.

A november 30.–december 1-je között, a Gyulai Pál és a XIX. századi magyar kritika tárgyában rendezett konferencián *Sine ira et studio: Toldy, Gyulai és a tacitusi eszmény* címmel Dávidházi Péter tartott előadást.

December 8-án, a *Rubicon-mesterkurzus* keretében megtartott, *Magyar művelődéstörténet* címet viselő szimpóziumon Kerényi Ferenc tartott előadást *Nemzedékváltások és az egységes magyar nemzeti irodalom felbomlása* címmel.

December 11–12-én, az Irodalomtudományi Intézet és az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke által szervezett, *Esterházy Péter munkásságáról* szóló konferencián Angyalosi Gergely szerepelt *A tragikum semlegesítése (A Fancsikó és Pinta ürügyén)*, Rákai Orsolya *Kékharisnya-ének: Gondolatok „egy” publicisztikai attitűdről* és Kappanyos András *Az úgynevezett valóság* című előadásával.

December 13-án, az *Irodalom és politika* elnevezésű tanácskozáson Kerényi Ferenc tartott előadást *Hatalom és irodalom játéka*, Erdődy Edit *Új utakon és régi nyomokon (A századforduló drámaírói a két világháború közti irodalomtörténet-írásban)*, Ferenczi László *A kritikus mint történész*, Veres András pedig *Irányított irodalom 1945–1989* címmel.